

Klauni z Tanganiky

Tribus Eretmodini

Eretmodus cyanostictus forma Kigoma, sameček

■ Luděk Štětina

Tribus Eretmodini je tvořen třemi rody, které v sobě zahrnují čtyři druhy velmi zajímavých tanganičských biparentálních tlamovců – *Eretmodus cyanostictus*, *Spathodus erythrodon*, *Spathodus marlieri* a *Tanganicodus irsacae*.

Jeho zástupci se vyskytují ve všech částech jezera, pouze však ve vrchních mělkých vrstvách skalního litorálu a přechodové oblázkové, štěrkopískové nebo pískové zóně do 3-4 m hloubky.

Eretmodus cyanostictus forma Kigoma, sameček

Eretmodus cyanostictus forma Moba, samec

Podmínky v přírodě a biologie

Plocha jezera má už dostatečnou velikost, aby se na hladině mohl tvořit příboj, který však nepřesahuje sloupec větší než jeden metr nejvrchnější vrstvy vody. U příkrých břehů tvořených skalnatými útesy není zóna příboje širší než 1-2 m. V místech, kde je břeh plochý, může být příbojová oblast široká až 10 m. V oblastech s pozvolným plochým vstupem do vody má substrát dna dva charaktery – pískový a šterkopískový. V zóně příboje je „rolující“ voda stálým pohybem dobře prokysličená a její teplota je v celé mělké velmi stálá. Obsah kyslíku je v tomto pásmu tedy podstatně vyšší než v oblastech volné a stálé vody. Reakce vody se zde pohybuje okolo pH 9,5 a hloubka tu není větší než 30-50 cm.

Tutu zónu obývají všechny čtyři druhy tribu Eretmodini. Jejich tvar těla je válcový, ze stran mírně stlačený, s poměrně velkou ocasní ploutví. Kvůli prudký ▶

Eretmodus cyanostictus forma Kasanga

Eretmodus cyanostictus forma Kigoma, samička nosící jikry

Eretmodus cyanostictus forma Kigoma, volné embryo s vyvinutými ploutvemi

Eretmodus cyanostictus forma Kigoma, mladý jedinec

Eretmodus cyanostictus forma Kasanka

narázům vln se ryby zdržují hlavně mezi kameny, aby byly alespoň částečně chráněné. K tomu používají břišních a prsních ploutví. Jejich zakrnělý plovací měchýř brání, aby byly odplaveny. Je to typický znak pro život v turbulentní vodě, který nalézáme u více druhů žijících ve stejných podmínkách. Jelikož tyto cichlidy nejsou schopny normálně plavat, pokud přestanou pohybovat ploutvemi, ihned klesají ke dnu.

I dlouhá hřbetní ploutev poukazuje na přizpůsobení se životu v příboji. Skládá se z předních tvrdých a zadních měkkých paprsků. Ryby využívají zadní měkkou část jako vyrovnávací orgán. Poměrně malý pohyb této ploutve pomáhá udržovat polohu a zároveň jsou ryby tlačeny ke dnu. V přední části má hřbetní ploutev tvrdé paprsky, které rovněž pomáhají udržovat stabilitu, ale zároveň slouží při vztyčení jako ochrana proti predátorům. Nejnebezpečnější pro tyto čtyři malé druhy jsou draví ptáci a hrotočelci rodu *Mastacembelus*, kteří se mohou rovněž pohybovat v této neklidné zóně. Aby je voda neodplavila, obtočí zadní část těla kolem kamene a číhají na kořist.

Dalším nápadným znakem eretmodinů jsou oči posazené v horní části hlavy. Pro rybího nositele, který se pohybuje většinu času skákavým plaváním nebo lezením po dně, je to znak velmi praktický, a to jak z důvodu registrování potravy, tak i přirozených nepřátel.

Všichni zástupci tribu disponují ochranným zbarvením v barvě substrátu, na kterém se pohybují, tzn. jejich základní barva je šedá. Eretmodi a tanganicodus navíc mají na těle ještě svislé žluté pruhy, které podle jejich momentální nálady více či méně vystupují.

Díváme-li se shora do mělké, sluncem prosvětlené vody, vidíme na dně míhat se světlé a tmavé pruhy vytvořené stínem na hladině se pohybujících vln. Proti tomuto podkladu je pískově zbarvená ryba s pruhy na bocích sotva k rozeznání.

Skutečnost, že samci i samičky jsou

stejně zbarvení, poukazuje na to, že se jedná o tlamovce žijící v párech. Samec se nemusí v době rozmnožování odít do nápadného šatu, aby upoutal pozornost samičky svolně ke tření a soupeřit o její přízeň se svými soky. V přírodě se páry podle Koningse mohou uzavírat na celý život. V akvarijských podmínkách bych však ryby označil jako „ne přísně párové tlamovce“, neboť při chovu ve skupině jsem několikrát měl možnost pozorovat, že se samec vytřel s různými samicemi, které jsem mohl bezpečně rozlišit podle kresby. V době od kladení jiker až po donošení embryí se samec choval naprosto vzorně, zdržoval se stále v blízkosti nosící samičky, v případě potřeby ji bránil a poskytoval jí veškerou možnou péči. Desátý až dvanáctý den převzal rodičovské břímě na sebe, když se ujal embryí, aby je sám donosil. Po skončení rodičovských povinností ale jeho věrnost netrvala dlouho. Za dva týdny byl schopen se vytřít s jinou samičkou, které ovšem poskytl stejnou péči jako té předchozí.

Hašteřivé ryby

V době inkubace jiker či embryí je rodičovský pár výrazně agresivní k jedincům svého druhu, aby si obhájil své teritorium. Agresivita ryb je však směřována i na případné zástupce ostatních druhů tribu, pokud se dostanou do jejich blízkosti. V akvarijských podmínkách tato situace nenastává, protože téměř každého chovatele napadne, že podobnost všech čtyř druhů je tak velká, že sameček jednoho druhu považuje za konkurenta nejen příslušníka svého druhu, ale i druhu jiného, a nesnaží se více druhů zespole-

Spathodus erythrodon, pár

čenšťovat v jedné nádrži.

Ovšem i mimo dobu tření jsou všichni zástupci tribu Eretmodini velice hašteřiví.

Pokud chováme pouze jeden pár s jinými druhy tanganických cichlid, je to ta nejlepší varianta pro úplné eliminování vnitrodruhové agresivity. Sameček ani samička nevidí žádného vetřelce či konkurenta a mohou se věnovat jeden druhému, případně rodičovským povinnostem. Problém někdy nastává, když chceme odebrat potěr po strávení žlutkového váčku jednomu z rodičů z tlamky. Po navrácení samečka či samičky do nádrže jsem se několikrát setkal s napadením rodiče, který nosil embrya či potěr, rodičem druhým, když zjistil, že jejich potomstvo je pryč. Není to pravidlem, ale několik takových případů jsem mohl pozorovat. Snad to příliš neantropomorfizují, ale myslím si, že i rybí rodič pravděpodobně nabývá dojmu, že jeho protějšek potomstvo pozřel nebo se jinak zasloužil o jeho záhuby, a reaguje atakem.

Dále, proč zmiňuji odběr potěru jednomu z rodičů, tzn. samečkovi nebo samičce? Za normální situace po vytření nosí jikry samička a desátý až dvanáctý den předává již vylíhlá embrya samečkovi, aby je donosil, než budou schopná samostatného života. V akvarijských podmínkách nastává někdy situace, že samička (např. v hodně zarybněné nádrži) neuzná prostředí dostatečně bezpečné pro předávání embryí samečkovi a donosí potomstvo sama.

Nikdy jsem nepozoroval rozdíly v růstu, vývoji nebo chování mladých rybek odchovaných oběma rodiči nebo pouze samičkou.

Spathodus erythrodon, rodičovský pár s jikrami

Druhá možnost, samozřejmě bližší přírodě, je získání potěru od rodiče nenásilnou cestou tím, že samečka nebo samičku s potomstvem v hrdelním vaku umístíme do samostatné nádrže a necháme mladé vypustit. Zde mohou nastat opět dvě úskalí. V prvním případě vše proběhne dobře, mladé rybky plavou v nádrži, ale my musíme rodiče, který byl několik dnů sám, opět umístit zpět do chovného akvária k jeho partnerovi. Za těchto pár dnů se oba partneři vzájemně odcizili a po návratu může nastat v nádrži s nedostatkem úkrytů hon na příbyvího „vetřelce“.

V druhém případě může však být rodič nosící snůšku stresován svojí osamocností v nádržce do té míry, že embrya, která ještě nejsou schopná samostatného života, vyplivne nebo naopak pozře.

Další možnou variantou chovu všech druhů eretmodinů je chov ve skupině. Nádrž pro tento účel doporučuji použít o minimální délce 150 cm a delší, s dostatečným množstvím úkrytů. Skupina by měla mít alespoň deset, lépe více jedinců, aby byla vnitrodruhová agresivita roztržena mezi co největší počet zástupců druhu a možnost soustředit se na jednu rybu byla eliminována na minimum.

Ale i tak musíme počítat, že ne všechny výtěry dopadnou úspěšně, protože neustálé drobné napadání a hašteření působí negativně na rodičovský pár.

Tření

Tření probíhá podobně jako u ostatních tlamovců. Rodičovský pár vybere třecí místo, nad kterým krouží nejprve ve větších kruzích, které se postupně zmenšují, až dochází k samotnému rozmnožovacímu aktu. Kladélko samičky je velmi krátké a tupé a nepříliš patrné. Během kladení jiker leží samička v úhlu 45° a vypouští vždy jednu nebo více jiker, které vzápětí sebere po rychlém otočení těla do tlamky. Mezi jednotlivými kladeními sameček rovněž v podobné poloze jako samička vypouští mlíčí, které samička nasává do tlamky, kde dochází ►

Spathodus erythrodon, sameček

Spathodus marlieri

Spathodus marlieri, pár

k oplození jiker. Jejich celkový počet z jednoho tření se pohybuje většinou mezi 20 a 30 kusy. Jikry jsou stále zásobovány kyslíkem, jak samička dýchá.

Nejpočetnější výtěr, který jsem v průběhu let zaznamenal, byl od *Eretmodus cyanostictus* formy Kasanga, kde jsem samečkovi odebíral 44 kusů mladých rybek již bez žloutkového váčku. Je ovšem fakt, že tento rodičovský pár jsem měl čtyři roky, navíc jsem ho koupil jako odchycený z přírody, a sameček se za tu dobu dokázal vykrmit na neuvěřitelných 10,8 cm délky, čehož by v přírodních podmínkách nikdy nedosáhl. Průměrná velikost všech zástupců tribu se pohybuje v dospělosti okolo 8 cm, přičemž samičky jsou zhruba o 20 % menší než sa-

mečci. Nechci zde polemizovat o průměru „prasete ve chlívků“, ale v akvarijních podmínkách je možné u téměř všech druhů našich rybích chovanců dosáhnout větších velikostí než v přírodě. Je to způsobeno nedostatkem pohybu v omezených prostorách nádrže a předkládáním kalorických druhů potravy, kterou nemusí naše ryby vyhledávat, případně o ni bojovat.

Potrava a krmení

Všechny čtyři druhy jsou více či méně algofágní, a v přírodě přijímají tedy potravu složenou převážně z nárůstů řas, se kterými se jim do žaludku dostává částečně písek, ale

i drobné organismy v těchto řasách žijící. Celkově potrava obsahuje velké množství balastních látek. Trávicí systém dlouhý, 2–3x delší než tělo, aby hůře stravitelné části potravy byly ve střevě co nejdéle, a jejich využitelnost byla tím pádem co největší. V akvarijních podmínkách jsou všichni eretmodini omnivorní, ale musíme být ve skladbě a množství potravy opatrní. Ryby se dokáží velmi rychle přecpat, což má negativní vliv na rozmnožování, a současně jejich trávicí trakt stavěný na velké množství energeticky chudé potravy nedokáže zpracovat stejné množství krmiva o vysoké nutriční hodnotě. Paradoxně tak můžeme rybám kvalitní potravou uskodit nebo jim i přivodit smrt.

Tanganicodus irsacae, sameček

Dle příjmu potravy jsou i zástupci tribu rozděleni do tří rodů, které byly stanoveny taxonomicky mimo jiné i dle tvaru zubů. *Eretmodus* má zuby špachtlovité, nejlépe se hodící k odtrhávání řas. Oba druhy rodu *Spathodus* disponují zuby válcovitými a *Tanganicodus* má zuby dlouhé a špičaté, kterými dokáže vytahovat různé drobné bezobratlé živočichy z jejich úkrytů. Všechny čtyři druhy mají zuby potaženy vrstvou podobnou červenému emailu.

Několik poznámek na závěr

Ještě zpět k typu třetího místa. *Eretmodus cyanostictus*, *Spathodus erythrodon* a *Tanganicodus irsacae* se dokáží vytírat na kameni, na volném písku ale i například na svrchní vrstvě filtru pouze 5 cm pod hladinou na poměrně malé ploše. Předpokládám, že tomu tak je i u druhu *Spathodus marlieri*, ale jeho tření jsem nikdy neměl možnost pozorovat; vždy jsem přišel k nádrži až po výtěru.

Mláďata mají v prvních dnech samostatného života velkou schopnost barvoměny. Některá jsou zbarvena žlutě, ostatní mohou být tmavošedá až černá. Tyto diametrální rozdíly ve vybarvení můžeme pozorovat současně, neboť část mláďat je ve stejném okamžiku žlutá a část černá. Konings uvádí, že z tmavých rybek vyrostou samečci a ze žlutých samičky. Nemohu tento názor potvrdit ani vyvrátit, protože jsem nikdy nezkoušel světlé a tmavé rybky oddělit a dochovat je samostatně do pohlavní dospělosti nebo alespoň do doby, kdy lze jednoznačně určit pohlaví podle urogenitální papily. Dle mého názoru mění mladé rybky své zbarvení podle nálady, a to dosti rychle. Během krátké chvíle se ze žlutých a černých rybek stane skupina zbarvená jednotlivo šedě. Poměrně rychlá změna barvy nastává i při odlovování malých rybek v nádrži, takže si nejsem jistý, jestli je vůbec dosažitelné oddělit světlé a tmavé jedince. Tato výrazná schopnost barvoměny trvá pouze několik dnů, poté ryby získávají barvu šedou.

Již v několika centimetrech délky se začíná projevovat hašteřivost mladých rybek, i když razance jednotlivých výpadů není tak vysoká jako u ryb pohlavně dospělých.

Další zajímavost, kterou jsem zjistil v průběhu let při chovu těchto cichlid, je postupný úbytek odchovaných mláďat od rodičů z odchytu. Ze začátku jsou výtěry poměrně časté a úspěšné. Postupem času jsou vzácnější a počet mladých z jednoho

tření se snižuje. Vypadá to, že ryby mají ještě z přírody obsaženy ve svém organizmu látky, které postupem času ubývají, a my jim je nedokážeme v krmivu dodat. Úbytek většinou není tak markantní, že by vedl postupně k úplné absenci rozmnožování, ale tento rozdíl v odchovech je naprosto zřejmý. V obdobích, kdy můžeme krmit živou potravou, se počet odchovaných mláďat zvyšuje, ale musíme dobře zvažovat zdroj živého planktonu, neboť nebezpečí zavlečení nákazy hrozí (kromě zimních měsíců) téměř neustále a herbivorní druhy jsou náchylnější ke střevním potížím než karnivorní.

Na závěr chci popřát všem, kteří tyto ryby chovají nebo se pro ně někdy v budoucnu rozhodnou, hodně úspěchů, protože jsou to velmi zajímaví chovanci, jejichž etologie i vzhled zajisté vedly k názvu „Tanganyika clown“, který je pro ně velmi příznačný. ■

Literatura

• Herrmann H.-J., 1987: *Die Buntbarsche der Alten Welt: Tanganjikasee, Reimar Hobbing, Essen.*

Konings A., Dieckhoff H. W., 1992: *Geheimnisse des Tanganjikasees, Cichlid Press.*

Konings A., 1999: *Tanganjika-Cichliden in ihrem natürlichen Lebensraum, Cichlid Press.*

Tanganicodus irsacae, embryo

Tanganicodus irsacae, pár

Tanganicodus irsacae, mladý jedinec